

**РЕЦЕНЗИЯ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД НА БИЛЯНА МИЛКОВА ТАШЕВА
„СОЦИАЛНО–ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ И ЕЛЕКТОРАЛНА ГЕОГРАФИЯ В ИЗТОЧНИТЕ
РОДОПИ (НА ПРИМЕРА НА ОБЩИНА КРУМОВГРАД)“**

за получаване на образователна и научна степен „Доктор“ в
професионално направление 4.4 – Науки за Земята
от проф. д-р Румен Янков, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Рецензията е изготвена и представена на основание на заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ за определяне на състава на научното жури и насрочване на дата за публичната защита, решенията от първото заседание на научното жури, и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Професионално направление: 4.4. Науки за Земята
Обучаващо звено: Геолого-географски факултет, Софийски университет
Научен ръководител: проф. д-р Марин Р. Русев
Заглавие: „Социално–икономическо развитие и електорална география в Източните Родопи (на примера на община Крумовград)“
Редовен докторант: Биляна М. Ташева

ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТУРАТА

Биляна Ташева е зачислена на редовна докторантура в докторантска програма География на страните – Регионална и политическа география към катедра Регионална и политическа география на ГГФ, считано от 01.02.2018 г. За научен ръководител е определен проф. д-р Марин Русев.

Докторантът е изпълнил дейностите и положил успешно изпитите, предвидени в индивидуалния учебен план. С ректорска заповед РД 20-540 от 22.02.2021 г. Биляна Ташева е отчислена от докторантура с право на защита. Дисертационният труд е разгледан и приет (насочен за защита) на разширено заседание на катедра Регионална и политическа география, проведено на 01.02.2022 г. Приложена е необходимата декларация на докторанта за оригиналност и достоверност на изследването.

Процедурата и придружаващата документация са в съответствие с изискванията на закона и свързаните с него правилници.

ДАННИ ЗА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД, АВТОРЕФЕРАТА И ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА

Представеният за рецензиране труд „Социално–икономическо развитие и електорална география в Източните Родопи (на примера на община Крумовград)“ развива тема, която е сравнително по-слабо застъпената в изследванията в обществената

география на България. Тя предполага разкриване на връзката на електоралногеографските реалности с регионалните и локалните въпроси на социално-икономическото развитие. У нас това е нова и научно предизвикателна област с нарастващо теоретично и приложно значение. Тя дава възможност за разгръщане на широк подход, основаващ се на методологически връзки в самата социално-икономическа география, както и с други социални и политоложки дисциплини. Разработката залага на примера на малка и периферна територия - една община в Източните Родопи, при това със специфично електоралногеографско поведение. Това дава възможност да се използват предимствата на детайлността и непосредствената теренна работа на изследователя, но създава и някои трудности що се отнася до методиката, набора от данни, сравненията и валидността на обобщенията.

Дисертационният труд е с обем 158 стр. Включени са увод, изложение в три глави и заключение с отразени научни приноси. Списъкът с използваната литература включва 84 заглавия на кирилица и 31 на латиница. Прави впечатление, че една втора от източниците на английски и др. чужди езици са от първата половина на 20 в. като мястото им в изследването вероятно се аргументира с фундаменталния им теоретичен характер. Приложенията (26 стр.) включват обща част с картосхеми, таблици и диаграми с най-различно съдържание, и втора част с въпросите и резултатите от проведената от автора анкета сред жители на община Крумовград. Очевиден е стремежът приложенията възможно най-пълно да допринесат за доизясняване на мястото на община Крумовград в развитието на страната и региона, но именно прекомерното им разнотемие (1.13 и др.) поставя под съмнение необходимостта на повечето от тях. Отделно от това са допуснати технически грешки (1.4 на стр. 135, 1.15 на стр. 141 и др.). На анкетните материали ще се спра по-долу при оценката на приносите на дисертационния труд.

Дисертацията има завършен вид и балансирана структура, и съдържа всички задължителните компоненти. Научният език е ясен и терминологично издържан. Изложението е обогатено с 45 фигури и 20 таблици, но някои са с неточни озаглавявания (фиг. 16, 17, 40 и др.).

Обширният **автореферат** (58 стр.) правдиво отразява структурата, съдържанието и изводите на дисертационния труд.

По темата на дисертацията докторантът има три **публикации** в периода 2019-2021 г. – една самостоятелна и две в съавторство, съотв., в юбилеен сборник, Годишник на СУ и сп. Геополитика. Това е напълно достатъчно за заявяване на интересите и за придобиване на опит в представянето на научни резултати.

В **увода** са обосновани актуалността на темата, обхвата на изследването, главната цел с произтичащите задачи и методиката. Като предмет на изследването се определят „взаимно зависимите социално-икономически и електорални процеси в област Кърджали и община Крумовград, анализирани в контекста на техните ... връзки“. Авторът смята, че стъпаловидният (пирамидален) подход към географския обект: Източни Родопи-Област Кърджали-Община Крумовград, фокусирайки се във все по-тесни пространствени рамки, допринася за повишаване на достоверността на крайните резултати. Главната цел на пред дисертанта е разкриването на комплекса фактори, влияещи на електоралното поведение и резултати, но най-вече, влиянието което оказва социално-икономическото развитие на региона и общината след 1989 г. (стр. 6). Този акцент е интересен и оригинален не само защото реализацията изисква интердисциплинарност, но и защото насочва към електоралногеографските нюанси в Родопите. Едва ли може да се оспори факта, че доминиращите през последните три десетилетия местни изборни предпочитания са предпоставени от етнически съотношения формирани много по-рано и канализирани в политически от разрива в годините на т.нар. възродителен процес.

Първата глава е отделена за теоретико-методологичните основи на изследването. Разгледани са въпросите за мястото на електоралната география в системата на географските и обществените науки, проблемите на интердисциплинарното взаимодействие, и методите на електоралногеографски анализ. Щеше да е по-сполучливо, ако третият подраздел „Източни Родопи – пространствена същност и природногеографска характеристика“ даваше началото на следващата глава в работата.

Втора глава е озаглавена „Комплексна географска характеристика и особености на социално-икономическото развитие на Област Кърджали“. Очакването е именно тук да се открият демографските, социалните и стопанските фактори на електоралното поведение в региона. Задачата не е лесна и не се покрива с една комплексна характеристика. Авторът е наясно с това и развивайки обичайните компоненти на географската характеристика се насочва приоритетно към факти от демографската и социално-икономическата

действителност с повече или по-малко пряко въздействие върху електоралните резултати. Същевременно, в някои подраздели има увлечение към излишни подробности, в други пропуски. Можеше да се обърне повече внимание на заетостта и доходите. Стопанската характеристика е събрана в четири страници. Не е съвсем обосновано и обединяването и (2.4.1. Социално-икономически потенциал и производствена специализация), заедно с „Особености на електоралната традиция“ (2.4.2.), в последния раздел на втора глава като „Географски паспорт и електорален портрет на Област Кърджали и нейните общини“.

Третата глава „Социално-икономическо развитие и електорално поведение в община Крумовград“ се концентрира върху местните условия и фактори на електоралната изява обобщение на изборните резултати в общината за периода на демократични избори. Направен е пълноценен анализ на демографското и стопанското състояние. Подходено е критично към съдържанието на стратегическите планови документи на общината. В следващият подраздел са синтезирани факторите, влияещи върху формирането на местните политически нагласи, активността и електоралната подкрепа за политическите сили, и кандидати в общината на различни видове избори. Сполучливо са представени сравнения и времеви вариации чрез диаграми. Извършена е значителна по обем работа по вторична обработка на данни от електоралната статистика в агрегиране по общини и групи избирателни секции. Те са послужили за изработване на оригинални електорални картосхеми на областта, общината и самия град Крумовград. Солидната аргументация на дисертанта заслужава висока похвала.

Последният раздел от трета глава се спира на характера на местните политически послания и предизборни обещания, връзките с изборната подкрепа и постиженията през мандата. Тази насока на изследването е много полезна, още повече, че анкетното проучване търси корелацията между реални резултати и обществени очаквания. Анкетата обхваща около 200 избиратели в общината, с балансиран състав с представители на двата пола, на различни етноси и социални групи. Графично представеното разпределение на отговорите (Приложение 2), наред с другото, показва нарастващо удовлетворение от политическото управление във вектора страна-област-община, като на общинско ниво отговорилите с „да“ вече превишават отрицателния отговор. Със сигурност, това е свързано с доминантното положение на ДПС като политически представител. От друга страна, най-голям брой анкетираните посочват периода след 2015 г. като „най-добър“ в

условията на живот на семейството (над 40%), а около половината смятат, че забавената реализация на обществено значими проекти е главен проблем в развитието на общината. Не става ясно, какво означава отговора „други“ на въпроса за причината за неудовлетвореност от политическото управление на България (две трети от отговорилите!). Анкетата трябваше да е по-гъвкава по отношение на свободните отговори и особено - много по-подробна по отношение на обобщенията и обясненията, крайно пестеливо изложени на стр. 122-123.

Забелязаните пропуски и забележки в съдържанието на дисертационния труд, не променят цялостното положително впечатление от работата на Биляна Ташева като оригинално, новаторско и продуктивно научно изследване.

Научни приноси

Научните приноси на дисертационния труд произтичат от степента и качеството на изпълнени на изследователските задачи. В дисертацията са разкрити съществени факти и закономерности в електоралното поведение на региона и общината. Анализите и обясненията им са през призмата на съвременните процеси в етно-демографското и социално-икономическото развитие. На заключителното, оценъчно ниво в изследването се достига до електоралногеографско прогнозиране.

В авторската справка са посочени три приноса на дисертационния труд. Първият от тях се отнася към общите теоретични въпроси за мястото, интердисциплинарното взаимодействие и практико-приложният потенциал на електоралната география. Смятам го за частично осъществен, фрагментиран и дискуссионен. Значителни усилия са хвърлени в изясняването и онагледяването на изследователската методика на електоралната география, при това, не само в частта и по адаптация на математико-статистически методи. Същевременно, присъстват тези в отклонение или с неясна връзка спрямо заложените задачи и темата на дисертацията (за културния ландшафт), безкритично преповтаряния на тези на други автори, терминологични преплитания, спорни заключения (електоралните изследвания като частен случай, допълващ социалната политика и социалната география) и т.н. Част от изводите в края на разработката са постановки, отдавна приети и утвърдени, методологически ориентири, а не резултати от изследването.

Вторият принос е по развитието на изследователската методика и по-точно по апробацията на метода на географския паспорт в електоралногеографските изследвания на

йерархизирани територии, в случая, област-община. Авторът го разглежда като алтернатива на използваните в социално-икономическата география количествени показатели – коефициенти и индекси в конкретните им форми на приложение в електоралната география. Обогащаването на методиката не може да се приеме по друг начин, освен положително. В този смисъл, опитът на Биляна Ташева е успешен, вкл. по интегрирането на теренното наблюдение и анкетата в изследователската методика регионалното електоралногеографско изследване. Не става ясно, обаче, защо методът на географския паспорт се представя като алтернативен (а не допълващ), още повече, че при непосредствената работа с изборните данни в общината самият дисертант го прилага успоредно с други количествени методи.

Методическата значимост на подобни електоралногеографски разработки на ниво община или област е много голяма. Освен, че разширяват и утвърждават изследователския апарат на самата обществена география, те са географския принос в опитните полета на интердисциплинарните политически изследвания на обществото.

Възможностите за прогнозиране на изборните резултати по териториални съставки доизграждат оценъчната надстройка на изследователския процес в електоралната география. Тя следва разкриването и аналитичната интерпретация на данните за избирателите, политическите нагласи, териториалната организация на политическите партии, избирателната активност и подкрепата във вота. Правилни са разсъжденията и препоръките относно привидно ниската избирателна активност в региона.

Принос на дисертацията е приложението и проверката на достоверността на прогнозните резултати, на примера на административно-териториалните единици, главните населени места и кварталите на гр. Крумовград по оригиналния метод на „пространствена електорална поведенческа памет“. Следва да се отбележи, че докторант Б. Ташева е сред авторите, ръководени от проф. М. Русев, представили методиката в няколко научни публикации.

Друга насока, в която се разкриват приносите на дисертационния труд, е научно-приложната - в изводите за позиционирането на електоралните субекти, участието в конкурентната политическа борба и формирането на местното политическо представителство. Електоралногеографските изследвания на конкретни изборни райони или общини със сигурност могат да подпомогнат изборния мениджмънт на участниците.

Политическата еднозначност на изборните резултати в община Крумовград, а в голяма степен и в Област Кърджали, може да обезсърчи изследвателя, ако не е житейски и морално обвързан с мястото. При дисертанта, очевидно, това ограничение не е сковавашо, а мобилизиращо, при което куража, опита, личното впечатление, познанството, авторитета в местната общност са впрегнати като ресурси в едно значимо изследване от научно-методологическа и научно-приложна гледна точка.

Заключение

Дисертационният труд на Биляна М. Ташева е завършено, самостоятелно изпълнено и задълбочено научно изследване по тема оригинална тема с голяма научна и обществена актуалност. Научните приноси на дисертацията са с теоретична и приложна стойност. Части от изследването вече са представени в научни публикации.

Рецензираният труд отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав и свързаните с него правилници. Гласувам положително за присъждането на образователна и научна степен „доктор“ на Биляна Ташева, като призовавам членовете на уважаемото научно жури също да гласуват положително.

9 май 2022 г.
Велико Търново

Рецензент:

.....
/проф. д-р Румен Янков/